

VISUOMENĖS DECENTRACIJA KAIP UTOPIJA: LIETUVIŠKOJI PILIETIŠKUMO UGDYMO VERSIJA

Aneta Rostovskytė

Šiaulių universitetas

Filosofijos ir antropologijos katedra

P. Višinskio g. 25, Šiauliai

El. p. arostovskyte@gmail.com

Įvadas

Straipsnyje nagrinėjama visuomenės decentracija siejama su Vakaruose XX a. prasidėjusia visuomenės demokratizacija. Vienas pagrindinių visuomenės demokratizacijos bruožų yra hegemoninių diskursų kritika ir pliuralistinio mąstymo galimybės akcentavimas. Galimybė vienu metu galioti skirtingoms pasaulėžiūroms kyla iš suvokimo, kad visi istoriškai egzistavę didieji tikrovės pažinimo naratyvai, pretendavę į tiesą, kaip pažymėjo J. F. Lyotardas, tebuvo galios palaikomos subjektyviai objektyvuotos simbolinės struktūros.

Ši simbolinių struktūrų įsteigimo ir palaikymo mechanizmą pakankamai aiškiai savo veikale „Diskurso tvarka“ apibūdino M. Foucault: „Gera žinoma, kad ne viską galima sakyti, kad ne valia kalbėti apie viską bet kokiomis aplinkybėmis ir galiausiai, kad ne kiekvienas gali kalbėti kas tik šauna į galvą. Objekto tabu, aplinkybės ritualas, privilegijuota arba išimtinė kalbančiojo subjekto teisė – šie trys draudimų tipai kryžiuodamiesi, stiprindami ar atverdami vienas kitą, formuoja sudėtingą nuolatos kintantį sieta.“ (Foucault 1998, 7)

Taigi demokratinė visuomenė, skirtingai nei autokratinė, autoritarinė ar totalitarinė visuomenė, yra susijusi su valdžios galios decentravimu, suteikiant teisę kalbėti ne tik valdžios atstovams, bet ir visuomenės nariams. Tai nurodo, kad atskiri visuomenės nariai ar jų grupės turi teisę kritinėje perspektyvoje vertinti valdžios priimtus ar priimamus sprendimus bei siūlyti kitokius nei valdžia pasaulio suvokimo variantus.

Struktūriškai šis straipsnis skaidomas į dvi dalis:

- a) gilinamasi į visuomenės demokratizacijos formavimosi priežastis;
- b) analizuojami Lietuvos bendrojo lavinimo mokykloms skirti pilietiškumo pagrindų vadovėliai, siekiant išsiaiškinti, kiek

jų (vadovėlių) turinys yra realiai orientuotas į laisvo, kritiniu mąstymu pasižyminčio ir pažiūrų įvairovę priimančio asmens ugdymą.

Visuomenės demokratizacijos formavimosi prielaidos

Visuomenės demokratizacijos formavimosi prielaidos yra glaudžiai susijusios su tikrovės pažinimo problema. Gebėjimas klausti ir aiškinti regimybę leido rasti iliuzijai, kad žmogus gali atsakyti į jam kylančius klausimus, kodėl ir kas yra tai, kas regima. Atsakymas į klausimus sąlygojo regimybės pavertimą objektyvybe, o šis atliktas minties veiksmas – įsivaizdavimą, kad yra aišku, kaip šioje regimybėje reikia gyventi.

Šis pažinimas, kaip „Apšvietos dialektikoje“ rašė M. Horkheimeris ir T. W. Adorno, žymi tikrovės ir žmogaus susvetimėjimą, nes paaiškindamas objektą žmogus tapo pranašesnis už patį aiškinimo objektą. Pirmuosius susvetimėjimo požymius M. Horkheimeris ir T. Adorno randa mituose. *Mitas norėjo pranešti, pavadinti, nusakyti atsiradimą ir tuo kartu pavaizduoti, konstatuoti, paaiškinti.* (Horkheimer, Adorno 2006, 27)

Mitas, kuris yra šamano ar genties vado valdžioje, aiškina gamtos ir žmogaus kilmę bei palaiko socialinę tvarką. Graikų mitams, kaip pažymėjo filosofai, skirtingai nei šamanistinių kultūrų mitams, būdinga gamtos stichijoms suteikti dieviškai žmogišką pavidalą, taip vis labiau abstrahuojantis nuo materijos. *Olimpo dievybės daugiau netapatinamos su stichijomis – jos reiškia jas. Homero Dzeusas valdo debesis, Apolonas – saulę, Helijas ir Eos veikia alegoriškai. Dievybės išsiskiria iš materijos kaip jos idealai. Būtis dabar suskyla ir tampa logosu, kuris, vykstant filosofijos pažangai, virsta monada, tik atskaitos tašku esančiu už visų daiktų ir tvarinių.* (Ten pat, 27)

Visiško abstrahavimosi nuo materijos pavydžiu būtų galima laikyti platoniskąją būties aiškinimo sampratą. Verta pažymėti, kad Platonas labai aiškiai nurodo, jog objektyvus (teisingas) būties aiškinimas nėra įmanomas kiekvienam, todėl ir valdyti gali ne kiekvienas. Tik protinęją sielos prigimtimi pasižyminčiam žmogui yra pasiekiamas tobulas ir pastovus idėjų pasaulis, palaikantis kintančios ir netobulos regimybės esmingumą. Idėjų pasaulio siekiamybė nurodo, kad nors idėjos ir suvokiamos vidiniu mąstymu, tačiau nekyla iš jo.

Dar vieną objektyvų tikrovės aiškinimo būdą pasiūlo Bažnyčios tėvų ir karalių palaikoma krikščioniškoji pasaulėžiūra, kuri pasaulį trak-

tuoja kaip dieviškąją kūriniją, o žmogų – kaip Dievo sūnų, šios kūrinijos valdovą.

Visos šios tikrovės aiškinimo tiesos, kaip „Subjekto hermeneutikoje“ akcentavo M. Foucault, yra tikrovės ir žmogaus egzistencijos prasmingumo paieškos. *Tiesa – tai, kas apšviečia subjektą, tiesa – tai, kas suteikia palaimą, tiesa – tai ramybė jo sieloje.* (Фукко 2007, 29) Šis subjektą savaime apšviečiantis ir nuraminantis tikrovės pažinimo būdas radikalos kritikos susilaukia revoliucinį mąstymo pokytį žyminčioje Apšvietos epochoje, kuomet visi ritualai, aukojimai, užkeikimai, idėjų pasauliai, dievybės ar monoteistinis dievas imami traktuoti kaip iš baimės kilusios bei subjektyvios vaizduotės apibrėžtos ir niekaip neįrodomos metafizinės konstrukcijos.

Naujas racionalus (mokslinis) mąstymo būdas, skirtingai nei anksčiau tikrovės pažinimo būdai, nesiekė tikrovės paaiškinti, nes tikrovės paaiškinimas visuomet nurodo subjekto priklausomybę nuo objekto. Racionalus mąstymas užsibrėžė tikslą – laisva nuo objekto ir pažangos siekiančia subjekto mintimi įveikti siaubą keliančią tikrovę. Racionalus mąstymas neieško pasaulio ir žmogaus egzistencijos prasmingumo, nesidomi visuotinybe, nes ieškoti to, ko nėra, būtų apgaulė. Jis skaičiuoja, diferencijuoja, klasifikuoja ir perkuria, siekdamas įveikti nepažintus objektus ir pritaikyti juos akivaizdžiam faktinės gerovės didinimui.

Šio faktinio ir kartu gamybinio mąstymo išgalėjimas pakeitė ir iki tol prasmės bei esmės kontekste galiojusius socialinius santykius. Šių socialinių santykių pokytį pakankamai iliustratyviai veikale „Disciplinuoti ir bausti“ aprašė M. Foucault. *Tačiau neapsirikime: teologų iliuzinė siela nepakeitė realaus žmogaus – žinojimo, filosofinės refleksijos arba techninių priemonių pritaikymo objekto. Jau pats žmogus, apie kurį mums kalbama ir kurį kviečiama išvaduoti, yra daug didesnio negu jis pats pavergimo išdava. Jame apsigyvena ir jam egzistencija suteikia „sielą“, kuri padeda valdžiai apvaldyti kūną. Siela – politinės anatomijos išdava ir instrumentas. Siela – kūno kalėjimas.* (Foucault 1998, 39)

Kitaip tariant, metafizinėje pasaulėžiūroje kūnas buvo laikomas sielos kalėjimu, kuris kaip vienintelis trūkumas buvo tramdomas prasmės ir moralės sąvokomis, užtikrinančiomis žmogui tobulą ir saugią anapusybę, už kurią daugiausia būdavo atsakingas ir pats subjektas. Nepaklusnieji, kurių tramdymas neveikdavo, tiesiog būdavo mirtinai užkankinami arba išstumiami iš visuomenės, nes kūnas buvo traktuojamas kaip subjekto prigimtis, kurios neįmanoma pakeisti.

Tuo tarpu racionaliajame diskurse kūnas tampa medžiaga, kurią galima performuoti, taip subjektas paverčiamas objektu, kurį galima mušti, disciplinuoti ir perauklėti. Prasmės ir moralės sąvokos yra pakeičiamos teisės, normos ir anomalijos sąvokomis, kurių kontekste gydytojai, psichiatrai, mokytojai ir teisininkai vertina teisės subjekto elgesį, o šių specialistų žiniomis apšviesta teisės subjekto siela tampa išdisciplinuotu kūno kalėjimu. Kontekstas, kuriame gydytojai, psichiatrai, mokytojai ir teisininkai vertino teisės subjektų elgesį, priklausė nuo politinės ideologijos, išlaisvinusios žmogų iš metafizinių tikrovės pažinimo apibrėžčių.

Liberalizmui vienintele tikrove tapo laisvosios rinkos dėsnis, socializmui – socialinė ir ekonominė lygybė, fašizmui – tautos išsaugojimas ir grynumas. Šių ideologijų šalininkai manė, jog pagaliau įveikę gamtą ir sukūrę objektyviai valdomą socialinių santykių mechanizmą, taip Apšvietą pavers švietimu. Kiekviena šių ideologijų kūrė savus švietimo projektus, kurių tikslas buvo išugdyti sistemai paklusnius visuomenės narius, kurie tapo antagonistinių ideologijų, siekiančių dominuoti ir steigti savo galią, instrumentu.

Pažangus mąstymas, skelbęs pasaulio atkerėjimą ir išlaisvinęs žmogų iš vaizduotės susikurtų dievybių ir demonų, pats tapo totalitarine fantazija, pavertusia žmonių gyvenimą karo, išnaudojimo, neapykantos, koncentracijos stovyklų, kalėjimų ir beprotnamių labirintu. *Antagonizmas yra priešpriešos arba skirtumo santykis, kylantis iš negalimumo konstituoti apibrėžtą tapatybę. Antagonizmas panaikina kiekvienos objektyvybės ribas: jei egzistuoja antagonizmas, aš negaliu tapti savimi galutinai ir visiškai, tačiau ir man oponuojanti jėga negali pasiekti savo tapatybės. Formaliai antagonizmas gali būti palygintas su diferenciacijos principu lingvistikoje, kur kiekvienas struktūros elementas apibrėžiamas ne pagal pozityvias savybes, bet negatyviai pagal skirtumo santykius. Antagonizmas atmeta galimybę pozityviai apibrėžti visuomenę; visuomenė niekada negalės tapti pozityvia visuma, nes viskas joje persmelkta ribų, neleidžiančių jai konstitautis kaip objektyviai realybei.* (Žukauskaitė 2001, 139)

Demokratinės valdymo formos įsteigimas kaip tik ir buvo susijęs su bandymu išspręsti hegemoninių ideologijų sukeltas pasekmes, kuomet yra suabejojama esencialistinėmis (savaimė duotomis) tikrovės ir žmogaus apibrėžtimis, nes už kiekvienos socialinės formos, nepaisant, ar ji būtų mitologinė, religinė ar ideologinė, regimas ją (formą) steigiantis ir

palaikantis subjektyvumas, todėl savaiminės duotybės imamos traktuoti kaip žmogaus kūrybos konstruktas. Toks požiūris suponuoja abejonę bet kuriuo hegemoniniu diskursu, nes nelieka jokio objektyvaus pagrindo, leidžiančio kurį nors diskursą laikyti pranašesniu kitų diskursų atžvilgiu, o tai lemia skirtumo įteisinimą, nes tikrovė ir žmogus yra veikiau galimybių įvairovė nei aiški apibrėžtis.

Nors pati demokratija yra ideologinis socialinių santykių reguliavimo rėmas, tačiau neturėdama aiškos apibrėžties demokratija leidžia galioti nenutrūkstančiam tikrovės ir žmogaus reikšmių dauginimui, kuris lemia nesibaigiančią socialinės formos kaitą. *Idėjos – tai kritika to, kas yra ir nėra taip, kaip turi būti. Jos realizuojasi kurdamos naujas gyvenimo sąlygas ir tampa įpročiu, tačiau nuolat susiduria su nauja kritika ir taip iš naujo ir iš naujo.* (Утопия и утопическое мышление 1991, 119)

Visuomenės decentracija ir lietuviškoji pilietiškumo ugdymo versija

Aptarus visuomenės decentraciją demokratizacijos formavimosi prielaidų kontekste, pereinama prie tyrimo, padėsiančio atskleisti, kiek Lietuvos (kaip demokratinės valstybės) bendrojo lavinimo mokykloms skirtuose pilietiškumo pagrindų vadovėliuose yra akcentuojama ir skatinama demokratinėms visuomenėms būdinga pažiūrų įvairovė, lemianti laisvo ir kritinio mąstymo egzistavimo galimybę.

Remiantis Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos 2004 m. liepos 5 d. priimtu teisiniu įstatu, pilietiškumo pagrindų mokiniai pradeda mokytis VIII ir baigia X klasėje. XI ir XII klasėje pilietiškumo ugdymą keičia politologijos pamokos, kuriose mokiniai supažindinami su įvairiomis valdžios institucijomis ir jų funkcijomis.

Iš peržvelgtų VIII, IX ir X klasės pilietiškumo pagrindų vadovėlių, analizei buvo pasirinkti VIII ir X klasėms skirti vadovėliai, nes juose galima rasti konkrečių skyrių, kuriuose formuojamas pakankamai aiškus mokinių požiūris į religinį, etninį ir įvairioms subkultūroms būdingą kitoniškumą.

Kitoniškumas kaip religinė laisvė. 2005 m. išleistame VIII klasės pilietiškumo pagrindų vadovėlyje, kurio autorė yra Nijolė Letukienė, 4 skyriaus „Teisės, kuriomis naudojames“ 3 poskyrio „Sąžinės ir religijos laisvė“ tikslas, pasak pačios vadovėlio autorės, yra religinio pakantumo ugdymas, nes demokratinėse šalyse niekas negali būti persekiojimas dėl vienos ar kitos religijos pasirinkimo. Tradicinėms religijoms autorė

neskiria jokio dėmesio, tiesiog yra pateikiamas tradicinės religijos apibrėžimas, nurodant jos skirtumą nuo Lietuvoje formaliai egzistuojančių ir įteisintų naujų (netradicinių) religinių bendruomenių, kurių pasaulėžiūroms yra skiriama pakankamai daug dėmesio.

Šiame poskyryje rašoma: *Žmonės, priklausantys Jehovos liudytojų bendruomenei, nešvenčia gimtadienių, šv. Kalėdų, valstybinių švenčių. Tikėjimas jiems draudžia dalyvauti rinkimuose, dirbti valstybinėse įstaigose ir politinėse organizacijose. Jehovistai priešinasį kraujo perpylimui, nes tiki, kad kraujyje glūdi „gyvybė“ ir ji negali būti perduodama kitam. Jie siūlo imtis kitų gydymo būdų. Viena moteris padavė savo vyrą į teismą, kad šis leido perpilti jai kraują, kai jos gyvybei grėsė pavojus.* (Letukienė 2005, 124) Pažymėtina, kad autorės pateiktas Jehovos liudytojų religinės bendruomenės apibūdinimas konstruojamas per „normalioje visuomenėje“ galiojančių žmogaus teisių ir laisvių suvaržymą. Nepateikiama jokių pozityvių šios bendruomenės apibūdinimų. Vartojamas jehovistų terminas nurodo net religinės bendruomenės menkinamąjį pobūdį.

Toliau poskyryje rašoma: *Mormonų bažnyčios nariams draudžiama vartoti alkoholinius gėrimus ir narkotikus, rūkyti, gerti kavą, žaisti azartinius žaidimus. Visi nariai privalo Bažnyčiai mokėti dešimtąją savo pajamų dalį. Todėl dabar ši bažnyčia yra viena turtingiausių pasaulyje. Visi jaunuoliai, sulaukę devyniolikos metų, o merginos – dvidešimt vienerių, pusantrų arba dvejus metus tarnauja misijoje. Į jas vyksta už savo lėšas. Kasmet apie 40 tūkstančių Bažnyčios narių darbuojasi visame pasaulyje, skleisdami mormonų idėjas.* (Ten pat, 125) Šiame religinės bendruomenės aprašyme taip pat akcentuojami „normalioje visuomenėje“ negaliojantys suvaržymai ir draudimai bei akcentuojamas šios bendruomenės turtingumas, o tai galėtų suponuoti manymą, kad šios bendruomenės tikslas yra ne tikėjimo išpažinimas, bet materialinis turtingumas ir dominavimas pasaulyje.

Pateikiamas ir Naujosios apaštalų bažnyčios apibūdinimas: *Naujosios apaštalų bažnyčios bendruomenė turi „patriarchą“ – vyraujantį apaštalą. Pasitikėti Dievu, reiškia skelbti pasitikėjimą juo ir jo apaštalais. Su jais užmezgamas gana asmeniškąs ryšys. Tikintiesiems pristatomi į namus apaštalų aprašymai ir nuotraukos. Jos vėliau pakabinamos namuose. Tikėjimas suvokiamas kaip savaime suprantamas „tikėjimo paklusnumas“. Tas, kuris gali atsiduoti, iki pat savo mirties yra apsaugotas. Naujoji apaštalų bendruomenė skirta tiems, kurie nori būti vedami ir apsaugoti. Tačiau tie, kurie nori mąstyti ir savarankiškai veikti, patys*

kurti, jaučiasi suvaržyti. (Ten pat, 125) Iš šio religinės bendruomenės apibūdinimo galima susidaryti įspūdį, kad pastaroji religinė bendruomenė yra tinkama tik silpniems ir savarankiškumo stokojantiems žmonėms.

Galiausiai poskyris užbaigiamas pateikiant Visariono bendruomenės aprašymą: *Visariono sekėjai (net ir lietuviai) parduoda namus ir savo noru išvyksta į Sibire įsikūrusį Saulės miestą. Ten jie visiškai atsiskiria nuo išorinio pasaulio, turi savo kalendorių. Svarbus reikalavimas – „gyventi širdimi“. Du kartus per savaitę renkamas į šventąjį ratą. Žmonės susikimba rankomis, sustoję ratu medituoja garbindami Kūrėją.*

Paprastai atvykusieji visus pinigus turi skirti Naujosios Jeruzalės šventyklos statybai. Komunoje žmonės gyvena labai skurdžiai, neretai kamuojami bado, tačiau neturi kur grįžti, nebeturi pinigų. Visi komunos nariai privalo būti visiškai vegetarai. Komunoje gyvena apie pusė tūkstančio vaikų. Gydytojų nėra, nes tai draudžiama. Nepasitikima šių dienų medicina, gydoma vien žolelėmis. Vaikų švietimu užsiima pati komuna, į bendrojo lavinimo mokyklas jie neleidžiami. (Ten pat, 125) Iš šio pateikto Visariono religinės bendruomenės aprašymo gali susidaryti įspūdis, kad jos nariai gyvena nuolat kamuojami skurdo. Taip pat pažymima, kad žmonėms, kurie nebenori gyventi bendruomenėje ir nori grįžti į „normalią visuomenę“, to padaryti yra beveik neįmanoma, nes jie nebeturi pinigų. Akcentuojamas mokslu paremtos medicinos atmetimas.

Skaitant autorės pateiktus netradicinių religinių bendruomenių pasaulėžiūros aprašymus, kyla klausimas, koks iš tiesų yra tikrasis vadovėlio autorės tikslas: skatinti religinį pakantumą ar priešingai, – religinę neapykantą?

Kitoniškumas kaip etninė laisvė. Kito to paties vadovėlio 4 skyriaus „Teisės, kuriomis naudojames“ 4 poskyrio „Visi skirtingi, bet lygūs“ tikslas – tautinio pakantumo ugdymas, nes demokratinėse visuomenėse tautinėms mažumoms yra suteikta teisė puoselėti savą [...] *kalbą, kultūrą, papročius.* (Ten pat, 128) Autorė užsimena apie Lietuvoje gyvenančias tautines mažumas, tokias kaip rusai, lenkai, vokiečiai, karaimai, totoriai, ukrainiečiai ir čigonai. Plačiau apibūdinami tik žydai ir čigonai.

Žydai pristatomi kaip tauta, turinti tradiciją valgyti ir melstis su kepure. *Kepurę vyras (žydas – aut. past.) privalo užsidėti bent jau melsdamasis, įeidamas į sinagogą ir prie šventinio stalo. Nuolat nešioti tam tikras kepures ar kitą skiriamąjį ženklą kartais žydus įpareigodavo Vidurinių amžių Europos valdovai. Vėliau ši prievolė virto papročiu, išskiriančiu žydą iš kitų. Priežodis „daro priešingai nei žydas“ yra pagrįstas – dauge-*

lis papročių atsirado arba išnyko, kad pabrėžtinai išskirtų žydus iš kitų. (Ten pat, 129) Šis pateiktas žydų tautos apibūdinimas iš esmės yra nieko nepasakantis apie žydų tautai būdingą pasaulėžiūrą. Teiginys, kad daugelis žydų tautos papročių formavosi kitų tautų prievartoje, arba bandant save išskirti iš kitų, viena vertus, nurodo į žydų ir kitų tautų priešišumą, kitą vertus, sudaro sąlygas klaidingoms interpretacijoms, jog visa žydų kultūra radosi tik iš prievartos arba noro išsiskirti iš kitų.

Toliau autorė pateikia čigonų tautos pristatymą. Pristatyme naudojamas čigono terminas, nors teisiškai čigonai vadinami romais, taip suteikiant jiems tokias pat teises, kaip ir kitoms Lietuvoje egzistuojančioms tautinėms mažumoms. *Čigonai – mįslinga ir įdomi tauta, pirmiausia žinoma savo temperamentingais šokiais, aistringomis dainomis, meile laisvei ir arkliams, amžinoms klajonėms. Čigonai sulaukia daug dėmesio – išskirtinė jų išvaizda, ryškūs drabužiai, pomėgis auksiniams papuošalams, juodi kaip varno sparnas plaukai, pagaliau, mūsų požiūriu, chaotiška gyvensena dažnai mus priverčia į juos žiūrėti su tam tikra baime.* (Ten pat, 129)

Perskaičius autorės pateiktus šių tautų apibūdinimus, pirmiausia pastebimas visiškai paviršutiniškas ir net klaidinantis šių tautų pristatymas, o tai leidžia formuotis nuomonei, kad autoriai iš tikrųjų nelabai rūpi, kaip moksleiviai bus supažindinti su minimų tautų kultūra ir kokios išvados bus padarytos.

Subkultūros kaip įvairių gyvenimo būdų laisvė. 2005 m. leidimo X klasės pilietiškumo pagrindų vadovėlio, kurio autorė yra Salomėja Bitlieriūtė, I skyriaus „Visuomenės sandara“ 1 poskyryje „Socialinė grupė – svarbiausias visuomenės elementas“ pakankamai iškalbingai apibūdinamos mąstymo įvairovę palaikančios subkultūros. *Būdingas neformalių jaunimo grupių bruožas – nebūti sudėtine „normalios“ visuomenės dalimi, o veiksniai, lemiantys jų atsiradimą, yra įvairūs: tiek politiniai, tiek socialiniai-ekonominiai ir kultūriniai-psichologiniai. Viena priežasčių – diskriminacija pagal amžių, todėl paaugliai, negalintys konkuruoti su suaugusiaisiais, jaučia savo socialinį bejėgiškumą. [...]. Dabar populiarios neformalios grupuotės Lietuvoje yra pankai, metalistai, rokeliai, skustagalviai, hipiai. Be to, dar yra vadinamieji urlaganai, šių visų grupuočių priešininkai ir visi tie, kurie nepriskiria savęs jokiai iš išvardytų grupuočių.*

Kiekviena grupuotė turi savo atributiką. Pirmiausia tai išvaizda, kuri turi skirtis nuo „normalios“: ilgi arba trumpi plaukai, odinės striu-

kės, masyvūs batai, žiedai, auskarai, idėjos: pavyzdžiui, pankai propaguoja anarchistines, o skustagalviai – nacionalistines idėjas. Aiškios hierarchijos ir struktūros nėra, normos pakankamai laisvos, toleruojamas bet koks elgesys. Išsiskiria tik skustagalviai, kurių atributika ir normos militaristinės. Kasdienės grupių susirinkimo vietos: namų rūšiai, šiluminiai mazgai ir kavinės, o šiltuoju metų laiku – aikštės ir skverai. (Bitlieriūtė 2005, 11– 12).

Iš šio pateikto teksto pakankamai aiškiai matyti, kad mokiniams bandomas suformuoti negatyvus požiūris įvairių subkultūrų atžvilgiu. Nors tekste minima, kad įvairių subkultūrų formavimosi priežastys yra politinės, socialinės-ekonominės ar kultūrinės-psichologinės, tačiau toliau ši mintis nėra plėtojama ir iš esmės nutyliama, kad daugelio tekste minimų subkultūrų idėjos formavosi kaip alternatyva XX a. vykdytai hegemoninių ideologijų politikai.

Beveik visų tekste minimų subkultūrų (pankai, hipiai, metalistai) idėjos yra nukreiptos prieš karo veiksmus, rasizmą, nacizmą, seksizmą, ekonominį žmonių išnaudojimą ir tarpusavio susvetimėjimą, kūrybinę ir kultūrinę niveliaciją. Tad visiškai neaišku, kodėl šios subkultūros apibūdinamos kriminalinės grupuotės sąvoka. Taip pat nėra aišku, kuo remiantis teigiama, kad subkultūroms yra svarbiausia išvaizda, o ne idėjos, bei tai, kad subkultūroms priklauso išimtinai jaunimas, kuris tiesiog maištauja, taip kompensuodamas savo nevisavertiškumo jausmą prieš suaugusiųjų galią.

Išvados

Visuomenės decentracija yra susijusi su XX a. prasidėjusia visuomenės demokratizacija, kai kvestionuojamas bet kokios savaime duotos ir nuo žmogaus mąstymo projekcijų nepriklausančios tiesos egzistavimas. Tuomet mitologinė, teologinė ar ideologinė tikrovės, kartu ir žmogaus apibrėžtis, pasirodo ne kaip objektyvi tiesa, o kaip subjektyviai objektyvuota simbolinė struktūra.

Nors demokratija yra ideologija, tačiau skirtingai nei liberalizmas, socializmas ar fašizmas, neturi objektyvaus tikrovės ir žmogų apibrėžiančio konteksto, o tai suponuoja pliuralistinę pažiūrų egzistavimo galimybę.

Vienas Lietuvos švietimo sistemos tikslų yra laisvo, kritiniu mąstymu pasižyminčio ir kitoniškumą priimančio asmens ugdymas, tačiau,

patyrinėjus bendrojo lavinimo mokykloms skirtų pilietiškumo pagrindų vadovėlių turinį, galima teigti, kad vis dėlto labiau yra orientuojamasi į vienmačio ir kritinio mąstymo stokojančio asmens ugdymą.

Literatūra

- Bitlieriūtė S. *Pilietiškumo pagrindai 10 klasei*. Kaunas, 2005.
Foucault M. *Diskurso tvarka*. Vilnius, 1998.
Foucault M. *Disciplinuoti ir bausti*. Vilnius, 1998.
Horkheimer M., Adorno T. *Apšvietos dialektika*. Vilnius, 2006.
Letukienė N. *Pilietiškumo pagrindai 8 klasei*. Vilnius, 2005.
Žukauskaitė A. *Anapus Signifikanto Principo*. Vilnius, 2001.
Фуко М. *Герменевтика субъекта*. Санкт-Петербург, 2007.
Утопия и утопическое мышление. Москва, 1991.

SOCIETY DECENTRATION AS UTOPIA: LITHUANIAN VERSION OF CIVIL EDUCATION

Aneta Rostovskytė

Summary

The society decentration analysed in the article is related to society democratisation, which started in the West in the 20th century. One of the main features of democratisation is criticism of hegemonic discourses and emphasis on possibility of pluralistic thinking. The potential of coexistence of different world-views arises from perception that all the great narratives of reality cognition that had existed historically and pretended to be a truth, as J. F. Lyotard noticed, were just the symbolic structures supported by power, which were subjectively made objective.

Hence, the democratic society, unlike societies controlled by autocratic, authoritarian or totalitarian power, is always concerned with decentralisation of governmental power by giving a right of speaking not only to representatives of government, but also to members of society. It shows that individual members of society or their groups have a right to assess governmental decisions taken or being taken in a critical perspective and suggest variants of world perception different from those of the government. Structurally, the article is divided into two parts: a) we discuss the preconditions for formation of society democratisation, b) we analyse course-books on the fundamentals of public-spirit education, which are intended for Lithuanian comprehensive schools in pursuance of ascertainment of how the content of the course-books is actually oriented towards development of a free, critically thinking person accepting a variety of views, which is typical of a democratic society.